

GARBIZU ANAIAK

«Zubigar», «Iruzubi», «Tege»,

1921 - 1936

Euskal Pizkundera Aroz idatzi eta mintzatu ohi denean beti, betiko ohizko izen handiak aipatzen dira: «Aitzol», «Lizardi», «Lauaxeta», «Orixe»... gehiegixko ahazturik Baionatik Maulera, Santagrazitik Hendaiara, Iruñeatik Gasteizera eta Irundik Bilbora, hots, Euskal Herrietako luze-zabalera guztian hainbat eta hainbat abertzale sutsu eta langile nekaztuen lan apal eta bete-lana beren egitekorik nagusienean, hau da, Aberriaren eraikintzan.

Txokokerian erortzen ari garela berriro, esango du agian norbaitek, Lezoko hiru idazleok hautatzerakoan liburu honetarako. Oker dabil, ordea, halako go-goetan dabilena, nork bereari eustea legezkoa baita, eta ongi erakutsiko dugun legez, Garbizu anaiek beren herriko muga estu eta esparru laburu gaindituz, Euskal Herriko luze zabalera hedatu baitzuten beren emaitza jatorra, euskararen bandera lau haizetara astinduz.

Eta hemen, besterik gabe, aspalditik zor zitzaien omena eta ospea, behin baino gehiagotan eskatutakoa, itzultzera gatoz. Hala, 1930. urtean, «Zubigar»en heriotza urtean «Idazlea»k zioenean «Zubigarren olerkiak noiz ikusiko ditugu idazti batean», edo urte asko igaro ondoren Balentin Berriotxoak eskatzen zuenean argitaraldia prestatuko zuen esku maitekorren bat, edo duela hamar urte Santi Onaindiak esandakoan: «Zubigar»en, onela izenpetzen zituen bere olerki-lanak, idaztiak osorik batu ta koplak sorta bikaina mamitu genezake. Ai, ba'geneza noizbait». Genioenez, bada, lezotarrek sortutako zorra beste lezotar batzuek kitatzen saiatu gara hemen.

Eskerrak, lehen-lehenik sendiari, eman dizkiguten moeta guztietako erraztasunengatik. Ondoren, Gipuzkoako Diputazioko, Donostiako Udaletxeko, Seminarioko, Eresbileko eta Lazkaoko Beneditarren komentuko liburuzainei. Eta azkenik, Lezoko Udaletxeari bere esku-zabaltasunagatik, honela adierazi baitu zenbaiterainokoa den euskal kulturarenganako duen ardura eta kezka.

Baina, itzul gaitzen harira eta lot akigun gaiari.

Nolakoa zen euskal giroa gerraurrean, eta batipat Lehen Gerra Handitik gerra zibilarte dihoakigun une honetan? Berehala ohartuko da irakurlea, irakurtzearekin batera, zein ziren garai hartako gai eta eztabaida nagusienak. Zein nolako garrantzia eta lekua zeukaten Euskal Herriko eta Lezoko beste familia askotan bezala, Jainkoak, Aberriak, Euskarak, Sendiak, Adiskideak, Itsasoak, Mendiak, Olerkiak, Antzerkiak, Musikak, Amodioak eta Heriotzak.

Kandido Garbizu eta Maria Salaberria senide ugarien gurasoak izan genituen: lau alaba eta bost semeren aitamak. Neskatoen izenak: Anjela (Arantzazun bizi

izan zena), Margarita, eta Benita. Mutikoenak: Jose (apaiza), musikari trebea; garai hartakoen artean (Iraola zela, Ariz, Olaizola, Sorozabal, Stefania, Mokoroa zirela) ezaguera handikoa; Liborio (apaiza), garaiko baritonorik hoberenetakoa, eta gure liburuko hiru idazleok, Jon («Zubigar»), Daniel («Iruzubi»), Tomas («Tege») eta German (oso gazte hil zena).

JON GARBIZU SALABERRIA «ZUBIGAR» (1893-1930)

Lezon jaio zen 1893, urtean. Kaletarra genuen eta bere gaztaroa hantxe igaro zuen, goiko eta beheko eliza, etxea, frontoia eta sagardotegietan banaturik. Garaiko ohiturari jarraituz 14 urte zituelarik hasi zen lanean Errenteriako «Real Compañía Asturiana de Minas» delakoaren bulegoetan, eta lanetik etxera zertorkigun batean trenak harrapatu, eta zaurien ondorioz 1930, urtean hil zitzaigun.

Nork zaletu zuen Jon eta nola bertso eta olerkigintzan? Lau eragin eta iturburu nagusi aipatuko genituzke, deusere kendu gabe, noski, berezkoa izango zuen jaidurari. Eliza lagunartea (sagardotegia eta batzokia), etxea eta zalantzarik gabe, bere irakurketak.

Hamahiru olerki ditu, erlijio gaiekin zuzen-zuzenean zerrikustekorik dutenak. Bostek Eguberria omentzen dute, eta nola ez, Lezoko Gurutze Santuari eskeinia dio bat, eta beste bat «Lezon igandero Dotriñara joaten diren irakasle-ikasleen opaz» idatzirik du. Lezotar heldurik ba al da oroitzen ez denik bere haurtzaroko une hartaz, bazkalondo haietako dotrina hartzeaz, abestiez, bezperez eta sermoiez?

Oso maite zituen Jonek adiskideak eta lagunarteak. Hala, maiz ikusiko dugu, Pasaiara ezkondu eta gero ere, amari (oso amazulo baitzen) eta Lezoko sagardotegiei bisita egiten. Eta hemen mama goxoaz eztarria busti ondoan, makina bertso botea izango zen. Nabarmentzen zaio, gainera, bere olerkigintzari bertsolarien erraztasun hori. Ezagunak ziren Lezoko Festetan Xenpelarrek XIX. mendean Ardotx Oiartzungo bertsolariarekin batera herriko plazan bertako neskatxez ondutako bertsoak. Txirrita ere batean baino gehiagotan Lezoko sagardoaren gozoa probatua behar zuen izan.

Liburuzaletasuna beranduxko zitzaion, antza. Soldadoxka garaian, Donostiako Gazteluan, ezagutu omen zuen eta «Satarka». Hondarribiko olerkari ospetsua, baina ez zekiela idazten zuenik. Geroago irakurriko zituen, eta gustora, alajaina, honen «Txinpartak», eta horrela seguruen, lehen aldikoz ezagutuko zituen Victor Hugo eta Heine, poeta handiak. Beste liburu pare bat ere aipatzen dizkigu bere olerkietan. Bat, Robustiana Mujika, «Tene», zumaiar emakumearen «Idazki ta Olerki» liburua. Berari eskeini zizkion bertsolerro hauek:

Agur, Tene maitea, idazle azkarra,
emakumeetako eredu bakarra.

Alejandro Bilbao kaputxinoak, «Biotza Abeslari» argitaratu zuenean «Maruri» tar Erramun»i izenekoa, bestea.

Baina, dudarik gabe, bere lehen eredu eta aitzindari Sabino Arana izan zen, «Ama Euzkadiren seme onena», eta honkin batera Ebaristo Bustintza «Kirikiño», «Euskeraren eusle onena», Karmelo Etxegaray, «Euskalerriko eguzkia», Bitor Garitaonaindia, «enara beltzuntz euskeltzalea», bere hitzak erabiltzearren. Eta beste anitz. Denentzat zuen errespetu eta bihotz samur, eta abertzaletasunak suturik eta eraginik eztabaidetan bero bazen ere, beti begirune handiarekin jokatzeko zuen.

Amaren ahotik jasotako euskara, esan dezakegu ere, ezpairik gabe, izan zela bere maitale bakarra. «Harrobi baten antzera», «Ur gardendun erreka garbien antzera», «Zubi zahar baten antzera», «ele kuttun», «mintzo maite», eta «hizkuntza lagun, erruge, eder eta txukuna» bezala ikusten zuen, eta bere burua langile apal bat gisara haren baitan.

Berezko zuen etorreaz, «zerutar jarioaz», eten gabe ihardun zitzaigun hil arte luma zorrozten, 122 olerki, ipuin batzu, itzulpenak eta Lezoko hiztegi bat ere idatziz. Eta lan hau ez zen, noski garaikideen artean saririk gabe gelditu, honako sariok jaso bazituen:

1924: «Ostegun Deuna». Baiona, *Gure Herria*, «Euskera Arrobitzat». Baiona, *Gure Herria*, «Nere Erriaren basterra». Donostia, *Euskal Esnalea*.

1926: «Ezin poztu». Donostia, *Euskal Esnalea*. «Colección de palabras no indicadas en el Diccionario de Azkue». Iruñea.

1927: «Igaropide, Donostia», *Euskal Esnalea*. «Udaberri mindua». Donostia, *Euskal Esnalea*.

1928: «El Quijote»ren IX. Kapituluaren itzulpena. Iruñea.

1929: «Aizkorri ta Itxaso». Donostia, *Euskal Esnalea*. «Maitasun-tingarrak», Donostia, *Euskal Esnalea*. «Txori ausarditsuak». Donostia, *Euskal Esnalea*. «Andre Korneli», La Señora Cornelia, Cervantes-en itzulpena. Donostia, *Euskal Esnalea*.

Esan bezala, lantegitik etxera zihola tren bidea oinez igarotzerakoan trenak jo eta bota zuen. Donostiako eritetxe batera eraman zuten, oin bat ebaki, itxuraz sendabidean jarri baina gero eta gaisoago, hil zorian jarri zelarik Pasaia Antxoko etxera eraman zuten eta ordu gutxiren barruan hil zitzaigun gazte-gazterik, hil berria dugun bere emazte pasaitar Luisa Iraeta eta Jon, Imanol, Miren Arantza, Itziar eta Irene seme-alaba kuttunez inguratutik.

DANIEL GARBIZU SALABERRIA «IRUZUBI» (1897-1984)

Daniel, lau urtez Jon baino gazteago eta beste hainbeste, Tomas baino zaharrago, olerkari, bertsolari eta abeslari on bat dugu. Bere anaiaren heriotza ondoan hasten zaigu idazten. Lehenik Lezon, barniz fabrikari, lan egin zuen eta gero portuan.

Seme baten jaiotza zela, lagun baten heriotza, okasioan okasiorako bertsoak ontzen zituen, alegia, bertsolarien moduan. *Lezoko Gurutze Doitsuak*, *Ama Euskera gaxoak*, *Xoxoak*, *Urretxindorrek* emango diote gaia kantari hasteko.

Beraz, fedea, aberria eta naturaleza izango ditu, «Zubigar»ek bezalaxe bere olerkigintzaren oinarrizko habe nagusiak. Jaizkibel mendiari eskainitako olerki bat saritua izan zen ere, behin.

Gizon umoretsua, kontu kontari egotea oso gustokoa zuen, eta hor ditugu adibide bezala: «Eizera goiz juan», eta «Lapur» ipuinak. Hauek irakurritakoan irrifarrik izango delakoan gaude.

Lezoko garaiko kronista ere bagenuen, Donostiako EL DIA egunkarian. Hemen ematen zituen herriko gorabeheren, xelebrequien, jaioberrien eta ezkonberrien berri. Txerrimuño sagardotegian mama goxoari nola-halako jipoiak ematen zizkioten garaiak. Zirikatzaile aparta, irakurgarriak dira Oiartzungo Pili-
liparekin izan zituen eztabaidak egunkaria medio, eta abar.

Abertzale sutsu, aberria bere olerkietan lantzen zuen, eta, esatebaterako, ez zen lotsa «KENDU» aldizkariaren alde bertsoak paratzeko eta honen zabalkundearen alde deia egiteko, adibide honetan bezalaxe:

Zabaldu zaizkiogun gure atea
Baita besoak ere berdiñ-berdiñ
eusko etxe guztitan sartu dediñ
¡Ez izutu laguntza emateak!

Duela sei urte hil zen Herreran

TOMAS GARBIZU SALABERRIA «TEGE» (1901-1989)

Gure uste apalean, Euskal Herriak inoiz eman duen musikagile handienetako hau nork ez du ezagutzen gaur egun? Askori hemen azalduko duguna, luma gizonari dagokion aldea, ezezaguna izango zaio. Bertsoak, politika artikulak, antzerki eta musika kritikariak, kontuak, xapladak eta izkirimiriak. Orotan beti zorrotz bezain arin, euskara erraz eta bizi-bizi bat darabilkigu.

Utz diezaiozun berari kondatzen, duen grazia bereziaz, bere gaztaroko garai haiek:

«... nire garaian Jose Gezala Jn. ren etxera joaten ginen solfeo klaseak ematera, bera baitzen parrokiako organista. Inork ez zuen «don Jose» deitzen, ezta «Jose» bakarrik ere, baizik eta «Josexo». Jenio txarra zuela ez esatearren, esan dezagun oso bizia zela. Bere eginkizunak betetzen oso zuzena zen eta metodikoa. Normalean nahiko zakarki tratatzen gintuen; horrelaxe zen bere izakera, baina gaiztakeriarik gabekoa, beste irakasle asko bezalaxe. Entzun izan dudanez, gurekin baino gogorrago zen handiangoekin, gu baino lehenago klaseetara ibili zirenekin. Diotenez, patxada handiz agurtzen zituen: «Adiós, caballeros...» batekin, eta ondoren berehalaxe: «Majaderos, más que majaderos!...» eta eskaileretan behera korrika joaten ziren (...) Nik Parrokiako Koruan kantatzen nuen, zuzendari Julian Ayestaran Jn. zelarik. Batzuetan errosarioa errezatzerakoan misterioak ahazten zitzaizkion, eta bere amak esan behar izaten zion isilka behetik. Eta behetik diot zeren eta garai hartan pulpitutik errezatu ohi baitzen errosarioa.

...Musika banda bazegoen, eta zuzendari Florenzio Gezala zen (Pontxio)».

Amaitzeko, aipa ditzagun zendu berria dugun Koldo Mitxelena, erreteriar irakasle jakintsuaren hitzak «Satarka» hondarribiarri zegokiolarik, Garbizu anaien idazlanak, hala nola Pizkunde Aroko beste idazle abertzale askoren lanak epaitzeko egokiak direlakoan baikaude:

«Eztakit zer esan bear duen poesi-mota onetaz egun edo biarko kritikak. Nik beintzat ezin dezaket gai onetan kritikarik egin. Au baita aurretan, besterik bazen ere enekienean, ezagutu nuena. Au, euskaldun guztiok, baita zekenek ere, biotzean gorderik daukagun xoko minbera orretaraino sartu zitzaidana. Geroztik irakurri dut oberik eta goragorik, baina eztut bestetan sumatu ustekabeen artu ninduen aurtzaroko ikara berri aren bizia».

— PATRI URKIZU ETA PATXI INTXAURRANDIETA —
«Garbizu Anaiak» (1991)